

DE STELLING

1. Inleiding

Molen De Ster - Winsum

De stelling, ook wel ‘balie’ of ‘omloop’ genoemd, is een onderdeel van het staande werk van een molen.

Molens – vooral in omgevingen met een belemmerde of slechte windvang – werden hoger gebouwd of ook later wel verhoogd.

Om dan toch de molen te kunnen kruien en met de zeilen te kunnen werken was een extra voorziening nodig.

Eén oplossing was de molen als *berg- of beltmolen* te bouwen. Maar de hoogte van een *belt of berg* is met ca. 7 m. wel ongeveer het maximum. Een andere oplossing is de *stellingmolen*: rond de molenromp werd een constructie van balken en planken aangebracht, waarop de molenaar de molen kan kruien en de zeilen bedienen. De hoogte van stellingen varieert nogal: van ca. 2,5 meter tot soms wel 18 à 19 meter boven de grond! Stellingen bij ronde molen zijn vrijwel altijd achtkantig.

Stellingen tref je in het hele land aan. Zowel bij stenen molens als bij rietgedekte molens. Zowel bij hoge molens in steden als lagere molens in dorpen of op het platteland.

Stellingen vertonen voor wat betreft de constructie veel overeenkomsten, maar kennen ook kenmerkende – soms streekgebonden – verschillen.

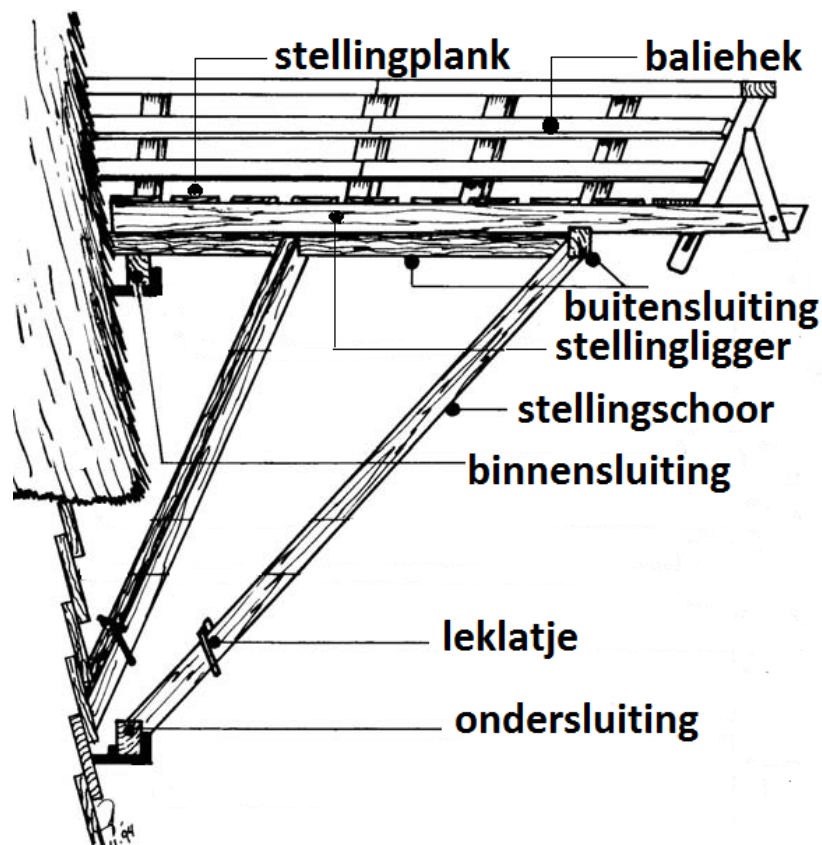

Fig. 1. De stelling van een molen met een rietgedekt achtkant.

2. Onderdelen van de stelling

<i>liggers</i>	Elke stelling is opgebouwd uit: - liggers De horizontale balken waarop de <i>stellingplanken</i> of <i>stellingdelen</i> liggen. Liggers zijn straalsgewijs bevestigd in de (stenen) molenromp of steunen op een <i>binnensluiting</i> .
<i>stellingplanken, stellingdelen</i>	- stellingplanken of –delen: Deze vormen de ‘vloer’ vanwaar de molenaar de molen bedient. Ze liggen op de liggers.
<i>schoren, stutten</i>	- schoren of stutten (en kraaienpoten) Dit zijn de balken die de liggers ondersteunen. Schoren steunen op z.g. ‘vinken’ in de stenen molenromp of op een ondersluiting.
<i>stellinghek, baliehek</i>	Stutten staan op de grond. Je treft ze aan bij lagere stellingen, - stelling- of baliehek Een hek ter beveiliging, aangebracht rondom de stelling.
<i>buitensluiting</i>	Daarnaast zijn er onderdelen, die niet bij elke stelling voorkomen: - buitensluiting Een balk onder de uiteinden van de liggers, ondersteund door schoren of stutten.
<i>binnensluiting</i>	- binnensluiting Een balk tegen de molenromp, waarop de binneneinden van de liggers steunen. Komen vooral voor bij houten of rietgedekte rompen.
<i>ondersluiting</i>	- ondersluiting Een balk – net als de binnensluiting – tegen de molenromp, waarop de schoren steunen. Ook deze komen voor bij houten of rietgedekte rompen.

3. De stelling bij een ronde stenen molen of molen met stenen onderbouw.

Afb.3.1 Een lage stelling van een ronde stenen molen.

Onder elke *ligger* bevindt zich een *schoor*, die steunt op een *vink* of *console* in de molenromp.
Onderaan de schoren zijn leklatjes bevestigd.

Detail: Ook de *liggers* steunen hier op *vinken* in de romp!

(Molen d'Arke - Oostkapelle)

Afb.3.2 Een lage *stelling* rond een rietgedekt achtkant op stenen onderbouw.

Onder de uiteinden van de *liggers* bevindt zich een *buitensluiting*.

De stelling wordt ondersteund door (verticale) *stutten* die zijn voorzien van *hulpstutten* of *kraaienpoten*.

Bij gebruik van stutten met kraaienpoten tref je altijd een buitensluiting aan.

Baliehekken wijken altijd iets naar buiten: er ontstaat zo extra ruimte voor het gevlucht terwijl de stelling niet verbreed hoeft te worden.

Detail: om ruimte te houden bij de toegangsdeur is daar de stut weggelaten.

Stutten met kraaienpoten tref je doorgaans aan bij lagere stellingen, met name in de Zaanstreek en in het oosten van het land.

(Windesheimer Molen – Zwolle)

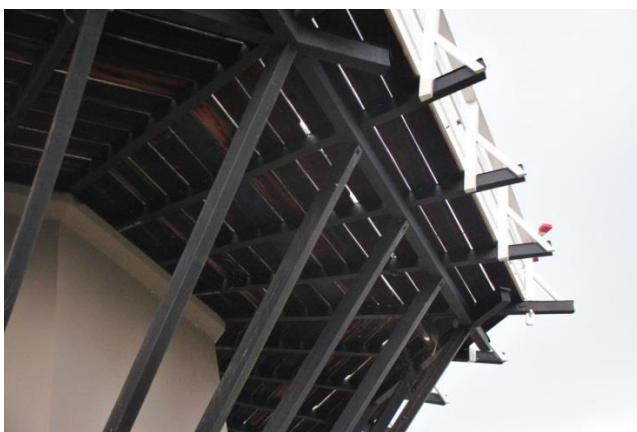

Afb.3.3 Een lage stelling rond een achtkante stenen onderbouw.

We zien hier *schoren* (géén stutten!) met *kraaienpoten*.

Er is zowel een *buitensluiting* als óók een binnensluiting.

(De Hoop – Wachtum)

Afb.3.4 Een stelling van een achtkante rietgedekte romp op een betonnen onderbouw.

Er is een *buitensluiting* aangebracht en daarnaast óók onder iedere *ligger* een *schoor*. Een extra stevige constructie!

De *liggers* rusten op een betonnen rand ('binnensluiting')

De *schoren* steunen ook op een betonnen rand ('ondersluiting') om de voet.

(Molen de Hoop – Bunschoten)

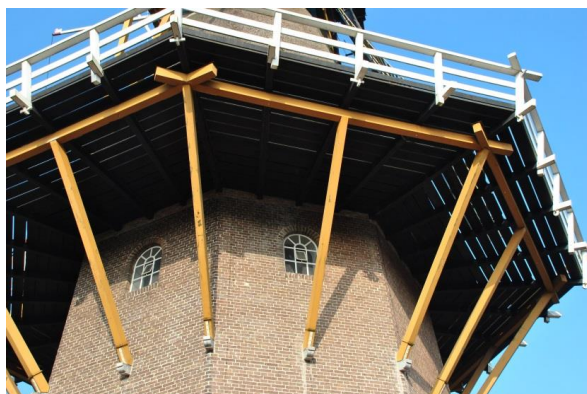

Afb.3.5 Een hoge stelling van een ronde stenen molen.

Elke *ligger* wordt ondersteund door een *schoor*.
Er zijn dus evenveel schoren als liggers.

In principe kan voor deze constructie een buitensluiting achterwege blijven.

(Den Arend – Bergambacht)

Afb.3.6 Een stelling bij een achtkante stenen voet.

Door gebruik te maken van een *buitensluiting* hoeft niet elke ligger door een schoor te worden ondersteund.
Er zijn dus meer liggers dan schoren!

De schoren staan op 'standvinken' of 'consoles' in de molenromp

(Molen Fakkert – Hoonhorst).

Afb.3.7 Een stelling van een ronde stenen molen.

De uiteinden van de *liggers* worden ondersteund door de *buitensluiting*.

Daaronder *stellingschoren* met *hulpstutten* (of *kraaienpoten*)

Kraaienpoten worden zowel bij schoren als bij stutten toegepast.

(Op Hoop van Beter – Ingen).

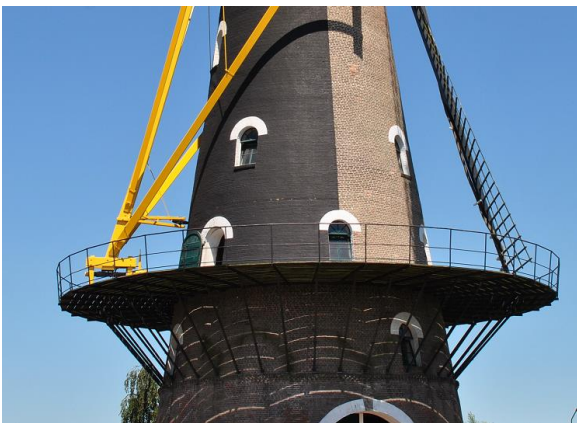

3.8 Een stelling rond een achtkante stenen onderbouw.

Er zijn veel *liggers* en onder elke ligger is een *schoor* geplaatst. Daarnaast is er ook nog een *buitensluiting* aangebracht.

De schoren steunen op een gemetselde stenen rand rond de molenvoet. Boven de deuren is de schoorlengte aangepast.

(Walderveense Molen – Ede)

3.9 Een ronde stelling rond een ronde molen.

De stelling is grotendeels uitgevoerd in ijzer. Er is een groot aantal *schoren*!

Detail: de stelling is rond i.p.v. achtkantig

(Kerkhovense Molen – Oisterwijk)

3.10 Een stelling om een zeskante molen op een hoge stenen onderbouw.

De stelling is dus ook zeskantig.

Er is een buitensluiting aanwezig.

Op de hoeken van de stelling zijn *schoren* met *kraaienpoten* aangebracht, daartussen wordt de buitensluiting ondersteund door schoren zonder kraaienpoten.

(Nieberter Molen – Niebert)

4. De stelling bij een riet- of houtgedekte molen.

Bij molens met een houten romp kunnen de liggers en schoren niet rechtstreeks in of aan de molenromp worden bevestigd: daar is extra versteviging voor nodig.

Afb.4.1 Een stelling om een rietgedekt achtkant, dat overgaat in een vierkante schuur.

We zien een *undersluiting* (groen) waarop de *schoren* rusten en een *buitensluiting* (wit) onder de liggers. De *binnensluiting* is niet goed zichtbaar.

Naast de gewone schoren ook nog enkele schuin verlopende schoren als extra versterking. Veel schoren, nog meer liggers!

(Zaagmolen De Heesterboom – Leiden)

Afb.4.2 Een stelling om een en rietgedekt achtkant dat staat op een vierkante schuur.

We zien *buitensluitingen*, die deels ondersteund worden door *schoren* op een *undersluiting* en deels – bij het dak – door *stutten* met *kraaienpoten*.

Er is ook een binnensluiting aanwezig.

(Oliemolen De Passiebloem – Zwolle)

Afb.4.3 Een stelling van een zaagmolen.

De *buitensluiting* wordt ondersteund door *schoren* met *kraaienpoten*. Deze steunen niet op de romp, maar op de stiepen (poeren).

Bij het dak zijn *stutten* met *kraaienpoten* aangebracht.

(Zaagmolen De Jager – Woudsend)

Afb.4.4 Een stelling om een rietgedekt achtkant op een rietgedekte onderbouw.

De (lange) *stellingschoren* – met *kraaienpoten* – steunen onderaan op de penanten, waardoor geen *ondersluiting* nodig is. Het zijn bijna stutten...

(De Zandhaas – Santpoort)

5. Het schavot van de paltrokmoelen

schavot

Een paltrokmoelen heeft geen stelling maar een *schavot*. Vanaf het schavot kan de molenaar bij het gevluht komen.

Het schavot hangt vóór de borst en kan vanaf de zaaggrond (zaagvloer) via een smalle doorgang bereikt worden.

schavotliggers
regel

Het schavot bestaat uit vijf schavotliggers, die op een tegen de borst bevestigde regel rusten. De liggers worden ondersteund door schoren, die ook steunen op de borst.

Afb.5.1 Het schavot van een paltrokmoelen

Een *schavot* met *regel* ('binnensluiting') tegen de borst en vijf liggers en vijf *schoren*.

(Paltrokmoelen De Poelenburg – Zaandam)

Afb.5.2 Het schavot van een paltrokmlen.

Vanaf het *schavot* worden de zeilen bediend.

Op de voorgrond de smalle doorgang vanaf de zaaggrond naar het schavot.

(Paltrokmlen De Held Jozua – Zaandam)

6. Aandachtspunten:

- veiligheid: stellingen kunnen bij neerslag of vorst glad zijn.
- het anker van de *kruiketting* moet achter een *ligger*, niet aan een *stellingplank* worden bevestigd.
- bij het kruien van een stellingmolen moet de *kruiketting/-kabel* niet te ver opgewonden worden, want dan worden de *liggers* omhoog getrokken.
- hoeveel bezoekers laat je tegelijk toe op de stelling?
De meeste stellingen zijn niet gebouwd op grote aantallen bezoekers tegelijk...
Dat geeft extra risico's als ze ook nog allemaal dicht bij elkaar gaan staan!